

Bergvesenet

Postboks 3021, N-7441 Trondheim

Rapportarkivet

Bergvesenet rapport nr 2376	Intern Journal nr	Internt arkiv nr	Rapport lokalisering	Gradering
Kommer fra ..arkiv Ostlandske	Ekstern rapport nr Romerike histlag årbok XIII 1984	Oversendt fra Ostlandske	Fortrolig pga	Fortrolig fra dato:

Tittel

Kobberverket i Feiring

Forfatter

Nordrum, Fred Steinar,
Spigset Asbjørn

Dato   År

1984

Bedrift (Oppdragsgiver og/eller oppdragstaker)

Kommune Eidsvoll	Fylke Akershus	Bergdistrikt	1: 50 000 kartblad 19151	1: 250 000 kartblad Hamar
---------------------	-------------------	--------------	-----------------------------	------------------------------

Fagområde

Forekomstbeskrivelse
Historisk

Dokument type

Forekomster (forekomst, gruvefelt, undersøkelsesfelt)

Victorgruben, Kalvhagen grube, Gulliks grube,
Kulpgruben, Jan Pettersens grube,
Håkenbråtens grube, Gammelgruben,
Jordgruben, Nordre og Søndre Flesvik grube,
Melbygruben, Stinagruben

Råstoffgruppe

Malm/metall

Råstofftype

Cu, Zn, Pb mt, hem

Dominicusgrubene

Katgruben

Guldberget

Stenberg grube

Sammendrag, innholdsfortegnelse eller innholdsbeskrivelse

Artikkel i nevnte arbok

Det nevnes at Feiring fikk berverksfrihet i 1537, mens sikker drift er dokumentert fra 1621. Artikkelen gjennomgår den historiske utviklingen av dette gruvefeltet med smeltehytte ved Flesvikelva.

Det siste selskapet var A/S Feiring Kobberminer.

Kobberverket i Feiring

Av Fred Steinar Nordrum
og Asbjørn Spigset

Innledning

Feiring kobbergruver i Eidsvoll kommune ligger på en skogbevokst rygg som strekker seg fra Feiring kirke og omlag en kilometer mot nord-vest, oppover mot Brødshaug-gårdene. Ryggen består overveiende av relativt harde, porfyriske gangbergarter. Sønnenfor ryggen er det et fruktbart jordbruksområde på kambrisk alunskifer, kalk og sandstein, og inntil ryggen på nordsiden opptrer det prekambriske gneisbergarter (grunnfjell) med skinnere jordsmonn.

Gruvene er anlagt på kvartsårer som inneholder kobberkis og i tillegg noe svovelkis, magnetkis, sinkblende, blyglans, hematitt, magnetitt, kalkspat og flusspat. Kvartsårene har retning nord-sør og ligger hovedsakelig i porfyren, som er av permisk alder, og i de tilstøtende prekambriske gneiser. Kvartsårene ble dannet som sprekkefyllinger i jordens permittid for omlag 250 millioner år siden. De har sammenheng med den oppstigning av magma (smeltetmasse) fra jordens indre og den vulkanske aktivitet som på denne tiden fant sted i et område fra Mjøsa til Langesunds-fjorden (av geologene benevnt Oslofeltet).

Kobbergruvene i Feiring er gamle, men de har bare vært drevet sporadisk og i liten målestokk. Lite er kjent om kobberverkets historie. Vi har i denne artikkelen forsøkt å samle de opplysninger som er tilgjengelige.

Verket på 1500- og 1600-tallet

Bergverksdriften i Norge før innføringen av reformasjonen i 1536 er dårlig dokumentert. Det synes imidlertid som om høytstående geistlige ofte var innblandet i leting etter ertsforekomster og forsøk på gruve-drift. Da kong Kristian 3. av Danmark-Norge overtok mye av Kirkens verdslige gods og sysler ved reformasjonen, måtte han også ta stilling til om han ville ta del i bergverksdrift. Interessen for bergverksdrift var stor i Europa på denne tiden, da spanierne hentet hjem store sølv- og

gullskatter fra Amerika og bergverk i Sachsen (Tyskland) og Sverige ble drevet med stort utbytte. Det trengtes metaller til å finansiere de stadige stridigheter landene imellom. Kurfyrst Johan Fredrik av Sachsen var kong Kristian 3.'s morbror. Etter anmodning fra kongen kom den sachsiske bergmannen Hans Glaser til Norge i 1538, men da hadde alt flere sachsiske bergmenn vært på befeiring og funnet lovende metallforekomster.

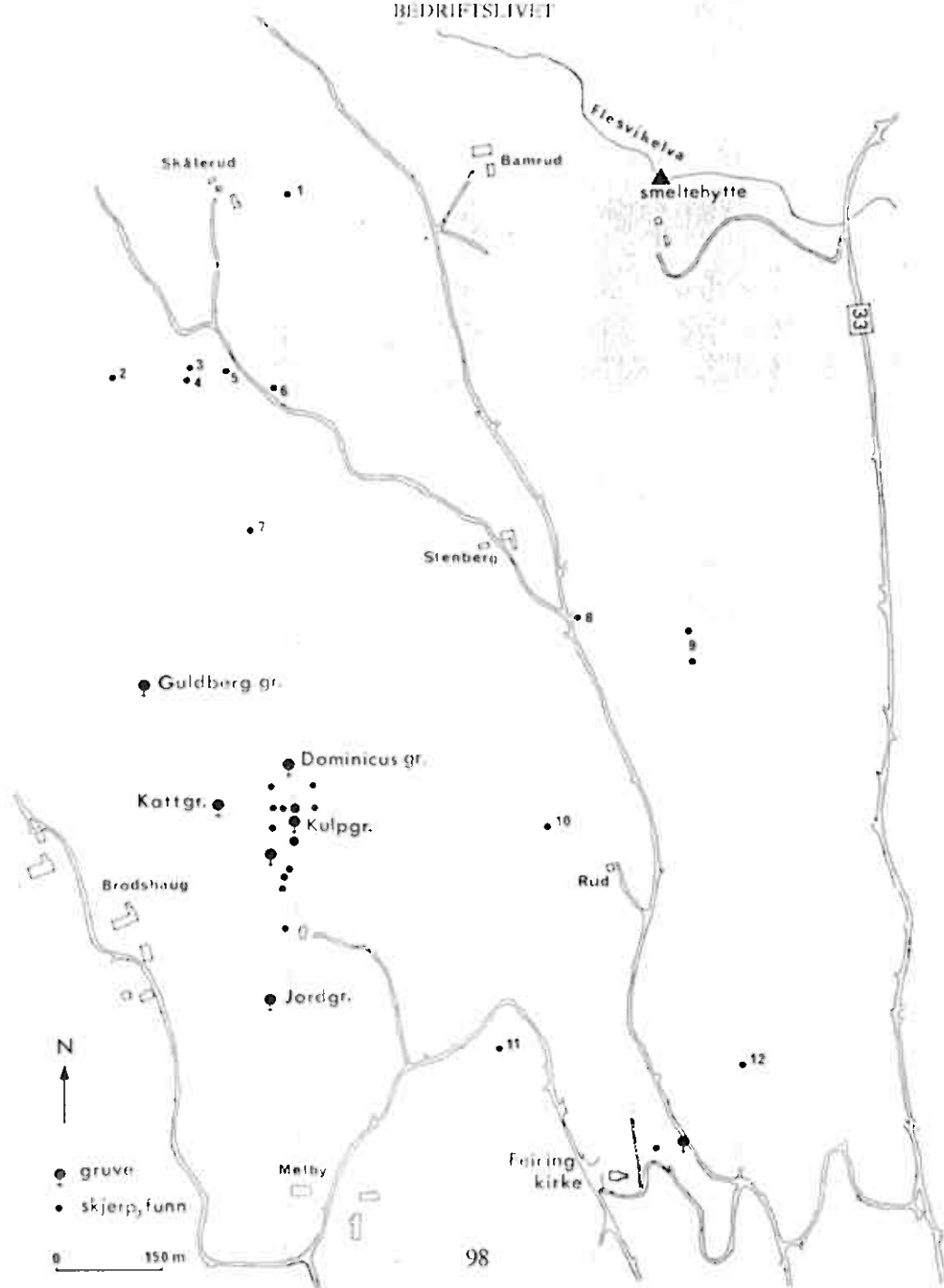
I 1537 gav kongen sin kabinettsekretær Franz Trebau og Hans Semler privilegium på bergverksdrift. 1 Blant bergverkene som er nevnt i et udatert skriv (fra 1537 eller 1538) om bergverksfrihet utstedt til disse to, finner vi Feiring (eller Feiringenbergk) som det står i dokumentet) nevnt for første gang. 2 Vi kjenner ikke til om forekomstene var drevet tidligere eller om de ble forsøkt drevet i den perioden med bergverksdrift som fulgte (1538 - 1549).

Neste gang vi støter på opplysninger om Feiring kobberforekomster i dokumentene, er i 1621. 15. februar dette år skrev berghauptmann Hartvig Huitfeldt til kong Kristian 4.: «Dersom Deres Majestet samtykker, vil Jens Juel og jeg ta i bruk kobbergruva i Eidsvoll sogn, særlig om malmen viser samme resultat i en stor smeltning (i smeltehytten) som hittil i små prøver. 3 Kongens samtykke er datert Fredriksborg 14. april 1621. Huitfeldts medeier i verket, Jens Juel, var stattholder i Norge fra 1618 til 1629 (se bilde).

Kong Kristian 4. var svært interessert i Norge, og han øynet muligheten for rike metallfunn i de norske fjellene, noe som ville være til stor hjelp hvis han skulle blande seg inn i 30-års krigen som raste i Tyskland. Han hadde derfor forsøkt å sette igang gruve-drift flere steder i Norge. Bergmester Tobias Kupfer med følge var hentet fra Sachsen i 1619, og befalingsmann over Eiker len, Hartvig Huitfeldt, ble utnevnt til berghauptmann over alle bergverkene i Norge i 1620. Dette embete hadde stått ledig siden 1551.

16. november 1621 skriver Huitfeldt til kongen om Feiring kobberverk: «På det kobberverk som Jens Juel og jeg på vår bekostning har anlagt, er det allerede påkostet henved 700 daler, og vi bruker norske arbeidere med to svensker som underviser dem, selv om vi ennå har lite håp om gevinst. 4 På denne tiden var det få i Norge som hadde greie på bergverksdrift. Det var derfor Huitfeldt og Juel måtte bruke svenske bergmenn til å lære opp norske arbeidere.

Vi kjenner ikke til hvor lenge driften varte, men den var i alle fall opphørt 23.2.1631, da den nye norske stattholder, Christopher Urne, i en

liste over norske bergverk skrev at følgende bergverk var nedlagt: «Et kobberverk på Øvre Romerike i Feiringen. Et vitriolverk like ved. 5

Ifølge Huitfeldts og Urnes uttalelser har det vært anlagt en kobber-smeltehytte ved Flesvikelva. Jens Kraft (1820) nevner at det er funnet garkobber (finbrent kobber) ved elva. 6 Foruten røsteovner og smelteovn, må det derfor også ha vært en garovn til raffinering av svartkobberet fra smelteovnene. Ved en undersøkelse førstekonservator Gunnar Thuesen fra Norsk Teknisk Museum gjorde i 1973, fant han ved graving rester av bunnen til en smelteovn, ovnsbrudd, kobberslagg og trekull ved Flesvikelva like nordøst for gården Bamrud, like ved muren inne i ruinen etter en kornmølle som var i drift til begynnelsen av 1900-tallet. 7 Flesvikelva går på dette sted i et relativt trangt gjel med stort fall, som gir fosser og stryk. Det trengtes vannkraft (vannhjul) til å drive blåsebelgene til smelteovnene.

Urnes uttalelse om et vitriolverk er det eneste vi kjenner til om dette verk. Kobbervitriol (kobbersulfat) og jernvitriol ble brukt blant annet som fargestoffer. Siden Feiringgruvene inneholder svovelforbindelser med kobber og jern, kan råstoff til vitriolfremstillingen være hentet eller planlagt hentet derfra.

Jens Kraft (1820) skriver at det var flere enn 20 større og mindre kobbergruver nord og nordvest for Feiring kirke. Dominicus- og Dybgruvene var de største. Kraft sier dessuten: «Efter et Sagn i Egnen ere Arbeiderne ved dette Værk blevne forflyttede til Kongsberg.» Dette synes rimelig. Etter at sølvforekomstene i Kongsberg ble funnet i 1623, ble også gruvearbeiderne ved gravene i Labrofoss syd for Kongsberg og gravene i Vestfossen øst for Kongsberg forflyttet til det nye sølvverk. Det var stor mangel på erfarne gruvearbeidere, og derfor ble et betydelig antall tyske bergmenn importert til landet i tiden som fulgte. Verd å merke seg er at det var Hartvig Huitfeldt som drev gravene i Vestfossen og Labrofoss. I 1621 ble driften i Labrofoss utvidet. Både Juel og Huitfeldt ble på forskjellig måte knyttet til det nye sølvverk, Juel som direktør (1627 - 1629) under et privat partisipantskap, Huitfeldt som leveran-

Oversiktskart over Feiring kobberfelt. Mange av skjerpene er plottet på grunnlag av et eldre krøki kart, og nøyaktig beliggenhet er derfor usikker. Navn på nummererte skjerp: 1 Kalvlokken gr., 2 Gulltiks gr., 3 J. Petersens gr., 4 Nygruven, 5 Håkensbråten gr., 6 Gamlegruven, 7 Victor gr., 8 Stenberg gr., 9 Nordre og søndre Flesvik gr., 10 Melby gr., 11 Kalvhage gr. og 12 Stine gr.

dør av tømmer og eier av gården hvor sølvgruvene befant seg, inntil han skjenket den til kongen i 1626. 8

Noe seinere fikk Christen Bang kongelige privilegier på drift av Feiring kobberverk. Privilegiene ble undertegnet i København 11. november 1639. 9 Her står det blant annet:

«Christen Bang i Norge fikk privilegier på bergverket.»

«... etterdi oss elskelige Christen Bang i vår kjøbstad Christiania oss nå underdanigst har latt gi tilkjenne, hvorledes på Feiringen i Eidsvold sogn uti (Akershus) len skal finnes kobberbergverk, som ligger stille og ikke brukes, og underdanigst begjærendes, at vi ham ville tillate et kobberverk på forne Feiringen at måtte oppta og bruke og et kompani under seg selv opprette, samt at vi ham med hans partisipanter nådigst sedvanlige bergprivilegier ville meddele:.....»

Privilegiene Bang oppnådde kan kort oppsummeres slik:

- 1) Rett til å bygge kobbersmeltehytte. Arverett for etterkommere.
- 2) 4 års fritak for tiende og avgift.
- 3) Tillatelse til fritt å bruke de vann, elver og bekker som er nødvendig for smeltehytta og andre driftsinnretninger.
- 4) Tillatelse til fritt å selge utsmeltet og bearbeidet kobber innen- og utenlands, med unntak av kobberkanoner.
- 5) Tillatelse til å bruke de nærmeste av Kronens skoger til å utvinne tre-kull, tømmer etc.
- 6) Tillatelse til å bruke de nærmeste av Kronens gårder.
- 7) Håndverkerne og bergmennene på verket skulle slippe skatt og skyss-plikt og annet besvær.
- 8) Kompaniet kunne handle og kjøpe proviant og andre varer innen- og utenlands for å sørge for at arbeiderne fikk nok og rimelige varer.

Vi kjenner ikke til om Bang forsøkte å bygge opp og drive verket. Vi er heller ikke sikre på hvem denne Christen Bang var. Men vi vet at Christen Steffensøn Bang (ca. 1584 - 1678) på denne tiden var sogneprest i Romedal på østsida av Mjøsa, og han var da gift med Elline, datter av Christianiaborgeren Hans Helgesen. (En fyldig livsskildring for Chr. S. Bang er gitt i Norsk Biografisk leksikon.)

Aktiviteten i nyere tid

Etter 1639 kjenner vi ikke til noen aktivitet ved gruvene før i 1870-årene. Seks gruver (bl.a. Dominicus, Kulpgruven og gruvene nr. 5, 7 og 9) ble anmeldt i 1876 og mutet i 1877 av Peder Senstad. I 1878 ble Kulpgruven mutet påny av Peder Senstad og P. Stefferud. I 1879 ble to

Jens Juel, stattholder i Norge 1618 - 1629, partisipant i Feiring kobberverk i 1621. Etter maleri i Oslo Bymuseum.

av gruvene lenset for vann, men arbeidet ble innstilt på grunn av mangel på driftskapital.

Kulpgruven og gruve nr. 4 og 5 ble så anmeldt 6.4.1880 og mutet

18.10.1880 av J. M. Næss og M. Hveem Smeby. Våren 1880 ble det foretatt undersøkelser på Bertelsruds (Ruds) og Stenbergs grunn. Noen nye funn av kobber ble gjort. Vinteren 1881 ble arbeid igangsatt i Kulpgruven og gruve nr. 5. Driften fortsatte til august 1882 med et gjennomsnittlig belegg på 4-5 mann. Kulpgruven var fra før 37 fot dyp. Det ble drevet et tveislags 39 fot mot vest for å overskjære nr. 3, 4 og 5. En rik erts-gang ble påtruffet. Gruve nr. 5 var fra før 33 fot dyp. Feltorter ble drevet 12 fot mot nord og 39 fot mot syd og strossedrift påbegynt. Til sammen ble det produsert 8 tonn ren kobberkis, 25 tonner malm med et kobberinnhold på 3-4% og 50 tonner malm med 1,5 - 2% kobber. 11 Gruvene ble visstnok drevet av en engelskmann, professor Ashton. Adskillige hestelass med malm ble kjørt til Minne stasjon. Iallfall en del av malmen ble sendt til Swansea i England. 12

Siden 1882 har det ikke vært igang drift, men interessen for forekomstene har vært tilstede. J. M. Næss mutet de tre gruvene på ny i 1886. Tre av forekomstene ble mutet av A. Schartum Swensen & Co i 1887. 13 Harald Ulvin mutet Kattgruven, Brenngruven, Viktor gruve og Stenberg gruve 1896 - 1898. To forekomster ble i 1899 mutet av H. & C. Backe-Wiig.

En rekke mutingsbrev ble utstedt av bergmesteren i perioden 1905 - 1912. De fleste til S. Hougen alene eller sammen med B. Børsum, men noen til Johan E. Larsen og overrettssakfører C. A. Knudtzon. I 1905 og muligens 1906 ble det foretatt undersøkelser med røsking og mine-ring (handboring og sprengning) ved gruvene. Bergmesteren besøkte gruvene disse to årene, men uheldigvis er befaringsprotokollen for denne tidsperioden kommet på avveier.

Det ble holdt utmålsforretning på Feiring 2. desember 1912 under ledelse av bergmesteren i Østlandske distrikt, T. Münster. 14 Forretningen ble avholdt etter anmodning fra advokat Rasch på vegne av trelasthandler S. Hougen. Even Hansen Melby og Ole Kristensen Melby var rettsvitner. Advokat Horn representerte S. Hougen, som også var tilstede. Følgende grunneiere var møtt fram: David H. Dissrud, Kristian Svenby, Kristen Melby, Agathon Brodshaug, Kristian Bjørnstad, Gullik Stenberg, Martin N. Brodshaug, O. O. Brodshaug og Alfred Melby. Det ble gitt 16 utmål ved følgende gruver: Kalvhagen gruve på Kristen A. Melbys grunn, Jordgruven på Anders og Martin Nilsen Brodshaugs grunn, Kulpgruven i gården Brodshaugs og tildels i D. C. Melbys utmark, Dominicgruven på A. O. Brodshaugs grunn, Katgruven i Kristian Olsens utmark, Guldberggruven på David Brodshaugs grunn, Gulliks gruve på Gullik og Ole Stenbergs grunn, Jan Pettersens gruve på Petter

Jansens enkes grunn, Håkenbråtens gruve på Johannes J. Skåleruds grunn, Gamlegruven på Petter Jansens enkes grunn, Victorgruven på David Bjørnstad grunn, Stenberggruven på Gullik og Ole Stenbergs grunn, Nordre og Søndre Flesvik gruve på Ole Flesviks grunn, Melbygruven på Kristen A. Melbys grunn og Steinagruven på Kristian Svenbys grunn. Selv om det brukes benevnelsen gruve, er mange av registreringene bare funn eller skjerp.

A/S Feiring Kobberminer ble stiftet 12.1. 1914 med en aksjekapital på 30.000 kr. Selskapets styre besto av grosserer Paul Aamot, Kristiania, grosserer Sverre Hougen, Bordeaux og advokat Rudolf Horn, Kristiania. Selskapet fikk mutingsbrev på ca. 30 funnpunkter i tillegg til de 16 utmålene, og det skal ha sikret seg forskjellige rettigheter ved overenskomster med grunneiere og latt avtalene tinglyse. Konesjons-søknad om drift ble avslått av Departementet i 1914 til tross for bergmesterens anbefaling. Selskapets kapital ble visstnok ansett for å være utilstrekkelig. 15 Selskapet holdt en del av mutingene i frist i en årrekke.

S. Hougen mutet fem forekomster påny i 1963. Etter hans bortgang ble rettighetene i 1970 overført til B. Hougen i Kungälv, Sverige. Rettighetene er siden falt i det fri.

De fleste av gruvene er i senere år blitt igjenfylt for å hindre ulykker.

Vi takker Bjørn Ivar Berg og Leif Melby for hjelp i forbindelse med artikkelen. Vi er interessert i flere opplysninger om gruvene, hvis noen har kjennskap til dette.

Kilder:

- 1 Brännich, M. Th. 1819: Historiske efterretninger om Norges biergverker fra aaret 1516 til udgangen af 1623. Bilag I.
- 2 Riksarkivet i Oslo, Danske innlån nr. 17, pk. 1513/23 - 1696.
- 3 Norske rigsregistranter V 1621, s. 146.
- 4 Riksarkivet i Oslo, Danske kanselli, skap 8, pk. 214b.
- 5 Samme.
- 6 Kraft, J. 1820: Topographisk statistisk beskrivelse over kongeriket Norge. Bd. I.
- 7 Thuesen, G. 1979: Den første dokumenterte bergverksdrift i Norge. Volund 1979. Norsk Teknisk Museum.
- 8 Moen, K. 1967: Kongsberg Solverk 1623 - 1957. Universitetsforlaget, Oslo.
- 9 Norske rigsregistranter VII 1639, s. 619 og 529 - 532.
- 10 Statsarkivet i Oslo, Østlandske bergmesterdistrikt. Mutingsprotokoller 1812 - 1886.
- 11 Norges bergverksdrift. Norges Offisielle statistikk.
- 12 Bugge, C. udatert: Beretning om Feiring kobberfeltet. Østlandske bergmesterdistrikts arkiv.
- 13 Østlandske bergmesterdistrikt, Oslo, Mutingsprotokoller 1887 -.
- 14 Østlandske bergmesterdistrikt, Oslo, Utmålsprotokoller 1893 -.

15 Usignert. Brev til Handelsdepartementet 3.4. 1924. Ostlandske bergmesterdistrikts arkiv.

Supplerende kilder:

Vagt, J.H.L., 1884: Undersøgelser ved den sydlige del af Mjosen i 81 og 82. Nyt mag. f. naturvidenskaberne 28, s. 221.

Vagt, J.H.L., 1892: Norges geologiske undersøkelse nr. 6, s. 72.

Gvein, Ø., Sverdrup, T. L., og Skålvold, H., 1973: Preliminært kartblad Hamar (1:250.000). Norges Geologiske Undersøkelse.

Kroki-kart over Feiring kobbermalminforekomster med omegn. Ostlandske bergmesterdistrikts arkiv.

Med denne artikkelen om *Kobberverket i Feiring* har Romerikstun hatt disse artiklene om bergverksdrift på Romerike:

Årbok 1972: Leif Ljodal: Gruvedriften i Gullverket

Årbok 1975: Johan Ryddingstad: Gruvedrift i Nannestad — Zinkforekomster

Årbok 1980: Gunnar Thuesen: Feiring Jernverk

Årbok 1982: Kirsten Dag Lindaa: Gruvedrift etter smaragd (Eidsvoll)

Red.

Et minne om to husmannsplasser på Eidsvoll Verk og slektene som bodde der

Av Jørgen Klaseie

BYRILDRUD

Så heter en gammel husmannsplass i skogkanten av åsryggen mellom Netsjøen og Blakkisrudgrenda. I dalbunnen renner Nessa, den kommer fra vest og runder rundt Byrildrud, og fortsetter nordover i mange kroker og kriker.

Det står igjen en gammel tommerlåve på stedet, merket av vær og vind, der den står på mønstergyldig opplagte gråstener til piler, hvilende på grunnfjellet. Det finnes også noen tufter ellers i skogkanten.

Når plassen først ble ryddet kjenner ingen til, men i 1762 bodde en husmann under Blakkisrud her, trolig var det Søren Evensen, gift med Mari Hansdatter.

Even Jensen, fra Nord-Trandum, ble gift med datteren på Blakkisrud, Anne Larsdt. og de bygget plassen Byrildrud og engstykket Tangen på livstid mot 9 daler årlig. Even Jensen døde før 1801, og de hadde barna: Anne f. 1791, Johanne f. 1793, Jens f. 1796, Kristoffer f. 1799. Enka Anne Larsdt. kjøpte 3/4 av plassen av sin bror i 1803 for 299 daler. Hun giftet seg med Endre Henriksen, tidligere gårdsgutt på Brensmork, f. 1778, d. 1842. Han solgte i 1806 plassen for 400 daler til Carsten Anker som bygde sømsmie her.

I den tiden eiendommen lå under Eidsvold Værk var det stor aktivitet her, og det bodde sikkert en del av de som arbeidet i sømsmia. Eldre folk har fortalt at det var to sømsmier på stedet, men noen bekræftelse på det har jeg ikke funnet. I Otto Nordheims bok «Døde i Eidsvoll 1815 - 1865» finner jeg: Brynildrud 1824 20. mai, Johanne Jensd. d. 7 år, 30. mai samme år, Jens Nilsen, 50 år, og 1831 7. desb. Inger Nilsdt. 1 år.

Kristoffer Evensen f. 1799 ble konfirmert i Eidsvold Kirke 11/10 1814, og ble i 1823 gift med Marie Christensdt. trolig datter av Christen Johnsen og hustru Marthe Taraldsdt. De bodde i Byrildrud og han arbeidet trolig i Smia der, barn: Even, Gulbrand, Carl og Marie. Ved